

Een verslag van V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging van het DMG symposium HeelMenselijk. Een symposium voor alle militaire zorgverleners van de krijgsmacht.

Lezingen, workshops en stands

De Directie Militaire Gezondheidszorg (DMG), de Kring Mathijssen, de Vereniging Officieren Geneeskundige Diensten (VOGD), en V&VN Militaire Verpleegkunde & Verzorging hielden op vrijdag 17 november 2006 een symposium met lezingen, workshops en stands, waarbij diverse varianten van medisch-ethische dilemma's centraal stonden, gerelateerd aan alle mogelijke inzetopties van de Nederlandse krijgsmacht.

De ethische dilemma's van zorgverleners

Welke rol of functie je ook vervult als zorgverlener bij de krijgsmacht, met dilemma's kunnen we allemaal geconfronteerd worden, vooral tijdens het werken onder moeilijke omstandigheden. Heel Menselijk ging daarom niet alleen over kennis en inzicht maar vooral ook over (het voorkomen van) medisch-ethische dilemma's bij het uitoefenen van onze taak ongeacht de rang of stand. Of je nu leidinggevend, medisch, verpleegkundig, verzorgend of ondersteunend werk verricht, vroeg of laat kom je in een situatie waarin alle opties donker zijn. Situaties waarin er altijd slachtoffers zullen zijn en die toch vragen om helder en doortastend optreden. Vandaar dit symposium.

Maar ook het symposium als ontmoetingsplek voor alle zorgverleners.

Nu is niet alleen de inhoud van dit symposium van belang maar het is ook een uitstekende gelegenheid om elkaar als collega te ontmoeten en voor V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging weer een goede gelegenheid om ons te presenteren. Wij stonden daar op een uitstekende plek met onze mooie stand. Enthousiaste collega's van V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging gaven daar de nodige uitleg aan collega militair verpleegkundigen en -verzorgenden maar ook militair artsen en officieren en onderofficieren van de geneeskundige dienst en aan collega's die ondersteunend werk verrichten. Dus eigenlijk was het een ontmoetingsplek voor vele zorgverleners bij de krijgsmacht. Daarnaast is het ook van belang om elkaar in zo'n aangename omgeving te ontmoeten. Dus ook een soort reünie. En voor ons was het ook prettig dat zich tijdens dit symposium 10 collega's hebben opgegeven als lid.

Een breed programma waarin wij als V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging prima tot ons recht zijn gekomen.

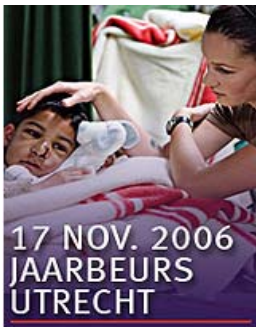
Een scala aan sprekers hebben een bijdrage geleverd aan dit symposium in de vorm van lezingen en workshops. Van vrij abstract tot praktische. En dat voor zo'n 1100 aanwezigen.

De lezingen en workshops

Naast onze bijdrage in de vorm van een lezing en workshop met de titel "**Militaire zorgverleners discussiëren over medisch ethische dilemma's**" werden de ethische dilemma's van zorgverleners door meerdere sprekers van vele kanten belicht.

- **Normen en waarden; splijtstof voor de geest?** door: Dr. Marcel Becker, Universitair Docent bij de afdeling Wijsgerige ethiek van de Radboud Universiteit over de rondbeginselen van de ethiek;
- **Islamitische Ethiek; wat zijn de lokaal geldende (medisch-ethische) normen en waarden** door Drs. Jeffrey Schwerzel, cultureel antropoloog aan de Vrije Universiteit (VU) van Amsterdam;
- **Medische ethiek versus militaire ethiek; "Ik wil wel, maar ik mag niet"** door Dr. Desiree Verweij, docente aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) en de VOGD (Vereniging Officieren Geneeskundige Dienst);
- **Dilemma's en context (medisch-ethisch) in een NGO organisatie; Humanitaire Operaties en de Militaire Gezondheidszorg in balans** door Drs. Willem van de Put, algemeen directeur van HealthNet Transcultural Psychosocial Organisation (TPO) en Lkol-arts Johan de Graaf, senior beleidsmedewerker bij de Directie Militaire Gezondheidszorg;
- **Terecht en on(te)recht in het kader van het oorlogsrecht** door: Ltkol-vlarts Frans Dijkgraaf en door Mr. Jeroen van den Boogaard (Rode Kruis).

Onze workshop en de lezing "Militaire zorgverleners discussiëren over medisch ethische dilemma's"

De Workshop

Drs. Frank van Helmond, oud docent filosofie en ethiek aan de Fontys Hogescholen en twee collega's militair verpleegkundigen van V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging, Jan Dietvorst en Peter van Gastel, hebben allereerst een workshop verzorgd. Een workshop met aandacht voor de verpleegkundige zorg. Aan de hand van voorbeelden uit de praktijk is er gediscussieerd over de ethische dilemma's waar verpleegkundigen en verzorgenden in een militaire omgeving mee geconfronteerd kunnen worden. Er is stil gestaan bij de mens achter de militaire zorgverlener en het spanningveld dat bestaat tussen goed hulpverlenerschap en een goede beroepsuitoefening als militair. Militair verpleegkundige ervaringsdeskundigen hebben hun aandacht gericht op de persoon (identiteit) van de militair

verpleegkundige, de cultuur (Defensie) en de zorg (ethiek en techniek). Zie daarvoor het verslag van de lezing.

Bijna 110 deelnemers aan onze workshop

Wij waren blij verrast dat er zich voor onze workshop bijna 110 deelnemers hadden aangemeld. Niet alleen militair verpleegkundigen en verzorgenden maar ook militaire artsen, officieren en onderofficieren geneeskundige dienst, als ondersteunend personeel. Ondanks het feit dat dit een erg groot gezelschap is om ervaringen als deze te bespreken werd er goed van gedachten gewisseld en werden er vanuit alle categorieën deelnemers zeer waardevolle ervaringen uitgewisseld.

Als discussieleiders bij deze workshop traden op:

- **Jan Dietvorst**, militair verpleegkundige KM, bestuurslid van V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging en tevens Voorzitter van de VAR V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging;
- **Peter van Gastel**, militair stafverpleegkundige KL, IC-verpleegkundige en lid van de VAR V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging.

Daarnaast sloot **Frank van Helmond**, oud docent filosofie en ethiek Fontys Hogescholen, elk van de drie blokken af.

Het doel van de workshop

Een bijdrage te leveren in het bewust worden van het spanningveld tussen goede beroepsuitoefening als militair en goed hulpverlenerschap.

De opzet van de casuïstiek

Elke casus werd door Jan Dietvorst en Peter van Gastel ingeleid waarna er een video-opname volgde (gemaakt door de mediagroep die dit symposium begeleidde) van een collega van de KL, KLu of KM die elk verslag deden van een dilemma waarmee zij tijdens een uitzending te maken hebben gehad. Vervolgens werd er door de deelnemers van gedachten gewisseld. Ter afsluiting werd er een daarvoor relevant artikel uit het concept van de "Nationale Beroepscode voor Verpleegkundigen en Verzorgenden" getoond. Een concept van dit V&VN document waaraan ook V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging een bijdrage aan heeft geleverd.

Casus 1

Deze casus werd ingeluid door een video-opname van Henk Zonnenberg van de KL die met het team waar hij deel van uitmaakte voor het dilemma werd gesteld om de kwaliteit van zorgverlening tijdens humanitaire hulp in Pakistan aan te passen aan de norm van dat land of die streek. De vraag luidde vervolgens "Kan je als militair zorgverlener het niveau van zorg naar beneden aanpassen ondanks de beschikbaarheid van kennis, vaardigheden en middelen?".

En uit de Nationale Beroepscode voor Verpleegkundigen en Verzorgenden:

- Als verpleegkundige/verzorgende stel ik in de zorgverlening de belangen van de zorgvrager centraal.
- Dat betekent met name dat ik de zorg verleen die voor deze zorgvrager nodig is.

Casus 2

Deze casus werd ingeluid door een video-opname van Houda Afif van de KM die in Afghanistan met het team waar zij deel van uitmaakte voor het dilemma werd gesteld om een meisje dat voor ongeveer 80% was verbrand uit veiligheidsoverwegingen zonder haar ouders naar een beter geoutilleerd hospitaal door te sturen waardoor deze ouders niet bij hun levensgevaarlijk verbrande dochter konden zijn en ook niet bij haar overlijden.

En uit de Nationale Beroepscode voor Verpleegkundigen en Verzorgenden:

- Als verpleegkundige/verzorgende zorg ik dat er een zorgrelatie met de zorgvrager en/of zijn vertegenwoordiger tot stand komt.

Casus 3

Deze casus werd ingeluid door een video-opname van Loek Willemen van de KLu die met andere defensiecollega's in een vluchtelingenkamp van Artsen Zonder Grenzen in Goma heeft geassisteerd. Een vluchtelingenkamp dat was opgericht om de massaal voor de Hutu- extremisten gevluchte Tutsi's op te vangen. Loek ging o.a. volgens plan met een vrachtwagen patiënten uit dat vluchtelingenkamp ophalen en moest daarbij een keuze maken uit de vele patiënten.

En uit de Nationale Beroepscode voor Verpleegkundigen en Verzorgenden:

- Als verpleegkundige/verzorgende heb ik als uitgangspunt dat iedere zorgvrager recht heeft op zorg.

Tot zover het beknopte verslag van deze workshop.

De lezing "Militaire zorgverleners discussiëren over medisch ethische dilemma's" door Frank van Helmond.

Voorafgaande aan deze lezing hebben **Jan Dietvorst**, militair verpleegkundige KM, bestuurslid van V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging en tevens Voorzitter van de VAR V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging en **Geert Bergmans**, militair verpleegkundige KM en werkzaam binnen werkgroepen van onze VAR, een bezoek gebracht aan Frank van Helmond om Frank de praktijk van de operationele inzet van de KL, KLu en KM te schetsen en de dilemma's waarmee de collega's te maken (kunnen) krijgen.

Frank presenteerde als laatste deel van zijn lezing drie video-opnames met de ervaringen van de collega's Henk Zonnenberg van de KL, Houda Afif van de KM en Loek Willemen van de KLu waarvan een deel tijdens de workshop was gepresenteerd.

Hieronder een samenvatting van de tekst van Frank zijn lezing.

Waar de dokter het niet weet of niets kan doen gaat de verpleegkundige door; zo blijkt wat zorg eigenlijk is: letterlijk mensen bij-staan in fysieke of psychische pijn, angst, levensgevaar, met woord en daad, met kennis en kunde; mensen die hulpeloos zijn op de been helpen, helpen weer zichzelf te worden, ook en juist als ze niet meer beter worden. Zorg is de essentie, het kwaliteitskenmerk van de menselijke beschaving.

Daarom past aandacht voor verpleegkundige zorg, temidden van al het medische verbale geweld, op een symposium over ethische vragen in de militaire gezondheidszorg. Geen misverstand: in elke goeie dokter schuilt een zorgverlener en in elke verpleegkundige iets van een arts, zeker in oorlogstijd; samenwerking is

het geheim van hoogwaardige zorg. Verpleegkundigen zien zich geplaatst voor moeilijke, soms onoplosbare, maar altijd onontkoombare keuzeproblemen in spannende situaties: ingrijpen of met rust laten, gehoorzamen of naar eigen geweten beslissen, wie wordt geholpen, wie niet, wat zegt je verstand, wat zegt je hart? Ethische dilemma's die in heel de samenleving en in alle zorgverlening spelen, maar vaak extra toegespitst in militaire setting. Defensie is de wereld in het klein; zorg in militaire context is zorg in 'heftige' vorm; zorg-ethiek in het leger is extra leerzaam voor het ethische, dat is het menselijk gehalte van onze beschaving.

Pasklare ethische oplossingen liggen niet altijd klaar; een ethische houding vraagt luisteren, overleggen en leren. De aandacht is gericht op de persoon (identiteit) van de militair verpleegkundige, de cultuur (defensie), en de zorg (ethiek en techniek). Met het bovenstaande hebben wij, militair verpleegkundige ervaringsdeskundigen intensief samenwerkt aan de workshop en deze lezing.

Gezellig napraten en op naar het DMG symposium "Heel . . ." van volgend jaar

Na afloop van het symposium was er een gezellig samenzijn onder het genot van een drankje en bijzonder lekkere hapjes. Daar waren opvallend veel deelnemers en ook de organisatoren aan het napraten over dit zeer geslaagde symposium. Daarvoor willen wij iedereen die daaraan bijgedragen heeft hartelijk bedanken.

Vorig jaar het symposium "HeelVaardig" en dit jaar "HeelMenselijk. Wij verheugen er al op om aan het symposium "Heel ..." als V&VN Militaire Verpleegkunde en Verzorging onze bijdrage te leveren.